

University of Groningen

Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes

Berg, Ageeta Elizabeth van den

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1999

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Berg, A. E. V. D. (1999). Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes. Groningen: s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Samenvatting

In dit proefschrift wordt geprobeerd om meer inzicht te verkrijgen in de determinanten en oorzaken van individuele verschillen in esthetische voorkeuren voor natuurlijke landschappen. In de eerste plaats werd onderzocht hoe individuele verschillen in landschapsvoorkeuren kunnen worden beschreven en voorspeld vanuit landschapskenmerken, persoonskenmerken en contextuele kenmerken. In de tweede plaats werd geprobeerd om de psychologische mechanismen die ten grondslag liggen aan individuele verschillen in landschapsvoorkeuren te identificeren.

De aanleiding van dit proefschrift werd gegeven door het in 1990 door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij uitgegeven Natuurbeleidsplan. Deze beleidsnota bevat een ambitieus plan om in de komende 20 tot 30 jaar het areaal aan natuur in Nederland aanzienlijk uit te breiden door bestaande landbouwgronden om te vormen tot nieuwe natuurgebieden. Deze grootschalige ontwikkeling van nieuwe natuur is primair gericht op het behoud en herstel van de biodiversiteit en natuurlijkheid van het landschap. Daarnaast heeft natuurontwikkeling ook belangrijke gevolgen voor de kwaliteit van het Nederlandse landschap zoals deze wordt beleefd door bewoners, recreanten en andere betrokkenen. In het Natuurbeleidsplan wordt de belevingswaarde weliswaar genoemd als een belangrijk criterium voor het beschermen en bevorderen van de kwaliteit van natuur en landschap, maar tot nu toe is nog weinig bekend over hoe verschillende groepen mensen verschillende typen natuurlijke landschappen beleven. In dit proefschrift is geprobeerd om door middel van vier empirische onderzoeken op dit punt meer helderheid te verschaffen. In deze onderzoeken is het begrip 'belevingswaarde' steeds geoperationaliseerd in termen van esthetische voorkeuren.

Het eerste onderzoek, beschreven in Hoofdstuk 2, was speciaal gericht op de methodologische aspecten van het bestuderen van landschapsvoorkeuren. Doordat individuele respondenten gewoonlijk meer dan één landschap beoordelen hebben gegevens over landschapsvoorkeuren vaak een hiërarchisch geneste structuur. Multiniveau-analyse is bij uitstek geschikt voor het analyseren van dit type gegevens. Deze analysetechniek verhoogt de betrouwbaarheid van de toetsresultaten omdat de variantie op landschapsniveau en de variantie op persoonsniveau tegelijkertijd in beschouwing worden genomen. Bovendien biedt deze techniek de mogelijkheid om verschillen in landschapsvoorkeuren zowel vanuit landschapskenmerken als vanuit persoonskenmerken te verklaren. In Hoofdstuk 2 werd de multiniveau-analyse gebruikt voor het analyseren van gegevens uit een veldonderzoek in Midden-Groningen. In dit onderzoek werden verschillen in voorkeuren voor natuurontwikkelingslandschappen tussen boeren, bewoners van het landelijk gebied, en fietsers van buiten het gebied gevonden. Met behulp van multiniveau-analyse werd allereerst aangetoond dat landschapsvoorkeuren van boeren positief samenhangen met het landschapskenmerk verzorgdheid, en negatief met de kenmerken ruigheid en natheid. Landschapsvoorkeuren van bewoners en fietsers bleken daarentegen juist negatief samen te hangen met verzorgdheid, en

positief met ruigheid en natheid. Deze verschillen werden zowel gevonden met expert-oordelen op de kenmerken verzorgdheid, ruigheid en natheid als met oordelen van de respondenten zelf op deze kenmerken. Vervolgens werd aangetoond dat de groepsverschillen in de waardering van het kenmerk verzorgdheid gedeeltelijk konden worden verklaard doordat de boeren gemiddeld lager waren opgeleid dan de niet-boeren. Alhoewel de boeren gemiddeld ook langer in het plangebied hadden gewoond dan de niet-boeren bleek dit geen verklarende waarde te hebben voor de gevonden groepsverschillen in landschapsvoorkeuren. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat de mate van menselijke beïnvloeding van natuurlijke landschappen een belangrijke bron vormt van individuele verschillen in landschapsvoorkeuren. Sommige mensen geven de voorkeur aan verzorgde landschappen met een hoge mate van menselijke beïnvloeding, terwijl anderen de voorkeur geven aan ruige landschappen met een lage mate van menselijke beïnvloeding. Omdat het onderzoek werd uitgevoerd in een plansituatie was het echter niet duidelijk of de lage waardering van de boeren voor de ruige natuurontwikkelingslandschappen een tijdelijk, door de plansituatie veroorzaakt verschijnsel was, of dat deze meer chronisch van aard was.

In het tweede onderzoek, beschreven in Hoofdstuk 3, werd de invloed van de plansituatie op landschapsvoorkeuren op experimentele wijze onderzocht. Foto's van natuurlijke landschappen werden op twee manieren gepresenteerd: als bestaande landschappen en als mogelijke plannen voor natuurontwikkeling in een agrarisch landschap. De natuurlijke landschappen werden minder mooi gevonden wanneer ze werden gepresenteerd als geplande veranderingen dan wanneer ze werden gepresenteerd als bestaande landschappen, maar alleen wanneer de respondenten de landschappen beoordeelden vanuit een gebruikersperspectief (als bewoner of fietser) en alleen wanneer de landschappen een lage mate van menselijke beïnvloeding hadden. Deze bevindingen zijn consistent met een verklaring in termen van risicopercepties: beoordelaars die betrokken zijn bij een bestaande situatie lijken een geplande verandering te ervaren als een bedreiging voor de bestaande situatie, met name wanneer de geplande verandering een drastische wijziging ten opzichte van de bestaande situatie inhoudt. Al met al laten de resultaten van de tweede onderzoek zien dat de veranderingscontext inderdaad een negatieve invloed kan hebben op de waardering van plannen voor de ontwikkeling van ruige natuurlijke landschappen, en dat deze negatieve invloed vooral lijkt op te treden bij beoordelaars die betrokken zijn bij de bestaande situatie. Aangezien in het tweede onderzoek geen boeren werden onderzocht, was het echter niet mogelijk om op basis van de resultaten van dit onderzoek conclusies te trekken ten aanzien van vraag in welke mate de in het eerste onderzoek gevonden verschillen in voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen tussen boeren en niet-boeren het gevolg waren van weerstand tegen verandering veroorzaakt door de veranderingscontext.

In het derde onderzoek, beschreven in Hoofdstuk 4, werden groepsverschillen in landschapsvoorkeuren onderzocht in een neutrale situatie. Aan drie groepen studenten (studenten aan een school voor agrarisch onderwijs, psychologiestudenten en biologiestudenten) werd gevraagd om dia's van natuurlijke landschappen te beoordelen zonder dat vermeld werd dat deze landschappen

representatief waren voor natuurontwikkelingslandschappen. Ook in deze neutrale context werden sterke groepsverschillen in landschapsvoorkeuren gevonden. Agrarische studenten hadden een relatief sterke voorkeur voor verzorgde natuurlijke landschappen, terwijl psychologie- en biologiestudenten een relatief sterke voorkeur hadden voor ruige natuurlijke landschappen. Deze groepsverschillen in landschapsvoorkeuren bleken samen te hangen met groepsverschillen in natuurbeelden (gemeten door middel van prototypiciteitsoordelen over natuurvoorbeelden) en natuuropvattingen (gemeten door middel van de NEP-schaal ontwikkeld door Dunlap en Van Liere, 1978). Over het algemeen kunnen natuurbeelden en natuuropvattingen worden ingedeeld op een dimensie die varieert van ecocentrisch tot antropocentrisch. Mensen met een ecocentrisch natuurbeeld en natuuropvatting zien de mens als onderdeel van de natuur en kennen aan de natuur een intrinsieke waarde toe, mensen met een meer antropocentrisch natuurbeeld en natuuropvatting zien de natuur als ondergeschikt aan de mens en vinden de natuur vooral belangrijk vanwege haar materiële waarden. Agrarische studenten bleken zowel een minder ecocentrisch natuurbeeld als een minder ecocentrische natuuropvatting te hebben dan psychologie- en biologiestudenten. Uit multi-niveau analyses bleek echter dat de gevonden groepsverschillen in natuurbeelden en natuurhoudingen geen verklaring konden bieden voor de groepsverschillen in landschapsvoorkeuren. Tezamen bieden deze resultaten ondersteuning voor het bestaan van context-onafhankelijke verschillen in landschapsvoorkeuren tussen groepen met en zonder een agrarische achtergrond.

Het vierde onderzoek, beschreven in Hoofdstuk 5, bestond uit een schriftelijke enquête onder bewoners van zes natuurontwikkelingsgebieden. Voor deze enquête waren per gebied twee foto's geselecteerd: één foto van een plan voor de ontwikkeling van een ruig natuurlijk landschap en één foto van een plan voor de ontwikkeling van een meer verzorgd natuurlijk landschap. Uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat ruige landschappen over het algemeen werden geprefereerd boven meer verzorgde landschappen. Er waren echter ook verschillen in relatieve voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen die niet alleen samenhangen met een agrarische achtergrond, maar ook met andere sociaal-demografische kenmerken zoals leeftijd, inkomen en politieke voorkeur. Boeren, oudere respondenten en respondenten met een laag inkomen hadden een relatief zwakke voorkeur voor ruige landschappen, terwijl respondenten met een 'groene' politieke voorkeur een relatief sterke voorkeur hadden voor ruige landschappen. De schriftelijke enquête verschaftte ook enig inzicht in de vraag waarom sociaal-demografische kenmerken van invloed zijn op relatieve voorkeuren voor ruige ten opzichte van verzorgde landschappen. Mensen met een verschillende sociaal-demografische achtergrond bleken verschillende natuurbelevingsbehoeften te hebben. Lagere-orde behoeften, zoals een behoefte aan veiligheid en een behoefte aan gezelschap, waren relatief belangrijk voor boeren, oudere respondenten en respondenten met een laag inkomen, terwijl hogere-orde behoeften, zoals een behoefte om er even helemaal uit te zijn en een behoefte om na te denken relatief belangrijk waren voor respondenten met een 'groene' politieke voorkeur. Deze bevindingen suggereren dat mensen verschillen in hun relatieve voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen omdat hun

persoonlijke situatie bepaalde behoeften activeert die beter kunnen worden vervuld door ruige of verzorgde landschappen. De mediërende rol van natuurbelevingsbehoeften kon echter alleen worden aangetoond voor respondenten met een 'groene' politieke voorkeur en, in mindere mate, voor boeren.

In Hoofdstuk 6 worden de resultaten van de vier empirische onderzoeken samengevat in vijf conclusies. Tevens worden de implicaties van deze conclusies voor theorie, praktijk en vervolgonderzoek besproken. De eerste conclusie is dat de mate waarin natuurlijke landschappen door mensen beïnvloed zijn een belangrijke bron is van individuele verschillen in voorkeuren voor deze landschappen. De tweede conclusie is dat individuele verschillen in relatieve voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen op een voorspelbare wijze samenhangen met persoonskenmerken, waaronder een agrarische achtergrond, politieke voorkeur, expertise op het gebied van natuur en landschap, leeftijd en sociaal-economische status. De derde conclusie is dat de veranderingscontext een negatieve invloed kan hebben op landschapsvoorkeuren, vooral wanneer de landschappen beoordeeld worden vanuit een gebruikersperspectief en wanneer de te beoordelen landschappen een lage mate van menselijke beïnvloeding hebben. De vierde conclusie is dat verbanden tussen persoonskenmerken en relatieve voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen corresponderen met individuele verschillen in natuurbeelden en natuurhoudingen, en met individuele verschillen in natuurbelevingsbehoeften. Tot slot kan worden geconcludeerd dat multiniveau-analyse een nuttig nieuw instrument is voor het systematisch bestuderen van de wisselwerking tussen persoonskenmerken, contextuele kenmerken en landschapskenmerken bij het ontstaan van landschapsvoorkeuren.

Het onderzoek in dit proefschrift heeft praktische implicaties voor beleidsmakers, planners, architecten, ecologen en andere deskundigen op het gebied van ruimtelijke ordening en natuurontwikkeling. De resultaten van het onderzoek laten zien dat het belangrijk is om de belevingswaarde van natuurlijke landschappen als apart criterium voor landschapskwaliteit te onderscheiden naast ecologische criteria zoals biodiversiteit en natuurlijkheid. Ruige, ongerepte natuurlandschappen met een hoge biodiversiteit en natuurlijkheid hebben niet voor iedereen een hoge belevingswaarde. Om een breed draagvlak voor natuurontwikkelings-projecten te creëren is het van belang om potentiële conflicten tussen ecologische belangen en de belevingswaarde van bepaalde groepen betrokkenen in een vroeg stadium te signaleren zodat tijdig kan worden begonnen met het zoeken van een planalternatief dat bevredigend is voor alle partijen.

De resultaten van dit onderzoek kunnen zowel behulpzaam zijn bij het opsporen van dergelijke belangenconflicten als bij het oplossen van deze conflicten. Wat betreft het eerste punt blijkt dat vooral boeren, ouderen, mensen met een laag opleidingsniveau en mensen met een laag inkomen over het algemeen een relatief lage voorkeur hebben voor ruige, ongerepte landschappen die hoog scoren op ecologische criteria. Opvallend is dat een lage voorkeur voor ruige landschappen nauwelijks blijkt samen te hangen met een hoge vertrouwdheid met het bestaande cultuurlandschap in de eigen omgeving. De in planprocedures gebruikelijke indeling in stadsbewoners en bewoners van het landelijk gebied lijkt dus niet zo relevant voor

---

het opsporen van verschillen in belevingswaarden, tenzij deze indeling samenhangt met verschillen in agrarische achtergrond, leeftijd, inkomen en opleidingsniveau.

Wat betreft het oplossen van conflicten tussen ecologische belangen en belevingswaarden suggereren de resultaten van dit onderzoek dat deze conflicten in ieder geval serieus moeten worden genomen en niet uitsluitend kunnen worden toegeschreven aan een algemene 'weerstand tegen verandering'. Alhoewel door de plansituatie veroorzaakte weerstand tegen verandering de voorkeur voor ruige natuurlijke landschappen wel negatief kan beïnvloeden blijkt uit de resultaten van dit onderzoek dat relatieve voorkeuren voor ruige en verzorgde landschappen vooral samenhangen met fundamentele verschillen tussen mensen in hun behoeften ten aanzien van natuur. Bij het zoeken van een planalternatief dat acceptabel is voor alle partijen zou op deze bevinding kunnen worden ingespeeld door voorgestelde plannen met name aan te passen op aspecten die kunnen bijdragen aan een betere vervulling van de specifieke natuurbelevingsbehoeften van belangengroepen.

In de Kurt Lewin Instituut dissertatiereeks zijn de volgende proefschriften verschenen:

- 1997-1: Jan te Nijenhuis “*Comparability of test scores for immigrants and majority group members in the Netherlands*”
- 1997-2: Deanne den Hartog “*Inspirational leadership*”
- 1998-1: Daniel Wigboldus “*Stereotyping, language and communication*”
- 1998-2: Sandra Zwier “*Patterns of language use in individualistic and collectivistic cultures*”
- 1998-3: Mariët Hagedoorn “*Employees' reactions to dissatisfying situations: Multimethod research with justice-based predictors*”
- 1998-4: Esther Kluwer “*Marital conflict over the division of labor: When partners become parents*”
- 1998-5: Ernestine Gordijn “*Being persuaded or persuading oneself: The influence of numerical support on attitudes and information processing*”
- 1998-6: Wendelien van Eerde “*Work motivation and procrastination: Self-set goals and action avoidance*”
- 1998-7: Regina van den Eijnden “*The impact of prevalence information regarding safe sex*”
- 1998-8: Wolanda Werkman “*Words speak louder than actions: Children's acquisition of the inferential properties of interpersonal verbs*”
- 1998-9: Gerben van der Vegt “*Patterns of Interdependence in Work teams: A cross- level examination of the relation with satisfaction and commitment*”
- 1998-10: Robert Verburg “*Human Resource Management. Optimale praktijken en configuraties*”
- 1999-1: Barbara van Knippenberg “*Determinants of the use of hard and soft influence tactics*”
- 1999-2: Manon Hoekstra “*Gedragbeïnvloeding door cursussen. Een studie naar de effecten van persoons-, cursus- en omgevingskenmerken*”
- 1999-3: Marga de Weerd “*Sociaal-Psychologische determinanten van boerenprotest: collectieve actie frames, onvrede, identiteit en effectiviteit*”
- 1999-4: Agnes van den Berg “*Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscape*”